

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Mgr Daniela Uszyckiego

**„Programy i instrumenty polityki antykryzysowej
w europejskiej Unii Gospodarczej i Walutowej”**

Praca porusza zagadnienie kryzysu gospodarczego i finansowego z lat 2007–2013 i jego wpływu na kraje członkowskie Unii Gospodarczej i Walutowej. Szczególny nacisk został położony na analizę programów i instrumentów zastosowanych w zwalczaniu kryzysu oraz ocenę ich skuteczności. Analiza objęła działania rządów państw strefy euro, instytucji unijnych – także tych realizowanych we współpracy z MFW, oraz EBC.

W świetle przedstawionego powyżej przedmiotu badań podstawowa hipoteza badawcza rozprawy doktorskiej została sformułowana następująco:

Zastosowane programy i instrumenty antykryzysowe przyczyniły się do poprawy sytuacji gospodarczej w zagrożonych państwach strefy euro, chociaż ich efekty są znacznie mniejsze niż wynikałoby to z ich założeń.

Na tle tak sformułowanej hipotezy głównym celem naukowym dysertacji jest **usystematyzowanie wiedzy na temat programów i instrumentów stosowanych w celu przeciwdziałania kryzysowi w Europejskiej Unii Gospodarczej i Walutowej oraz próba oceny ich skuteczności.**

W realizacji tego celu pomocne były odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jakie teorie stanowiły podstawę integracji monetarnej w Europie i czy strefa euro spełniała kryteria optymalnego obszaru walutowego?

2. Jak przebiegał proces tworzenia unii monetarnej i jej rozwój do 2007 roku?

3. W czym przejawiał się kryzys w strefie euro i jakie były jego strukturalne przyczyny?

4. Jakie programy i instrumenty zastosowano w walce z kryzysem w Unii Gospodarczej i Walutowej:

- a. przez rządy krajów dotkniętych kryzysem;
- b. przez instytucje unijne;
- c. przez „Trojkę” (MFW, UE, EBC);
- d. przez Europejski Bank Centralny?

5. Jak skuteczne w łagodzeniu kryzysu okazały się programy i instrumenty pomocowe?

6. Jakie są koncepcje dalszych zmian i usprawnień strefy euro?

Z uwagi na interdyscyplinarny charakter pracy konieczne było zastosowanie różnych metod badawczych. W rozdziale pierwszym, w celu dokonania rekonstrukcji teorii ekonomii w zakresie integracji monetarnej, wykorzystano dorobek najwybitniejszych przedstawicieli tego nurtu. W warstwie empirycznej wykorzystano metodę analizy opisowej i porównawczej. Dla oceny realizacji reform, do których zobowiązały się państwa w ramach przyznanego pakietu pomocowego, zastosowano studium przypadku Grecji i Irlandii. Z kolei analiza statystyczna posłużyła do określenia stopnia konwergencji państw członkowskich strefy euro w różnych okresach oraz do zbadania kształtowania się podstawowych wskaźników makroekonomicznych w trakcie kryzysu, co pozwoliło na sformułowanie wniosków dotyczących skuteczności zastosowanych instrumentów antykryzysowych.

Dysertacja podzielona została na pięć rozdziałów, ujmujących temat w sposób problemowy.

Rozdział pierwszy dotyczy teoretycznych podstaw integracji walutowej. Za wstęp do rozważań na ten temat posłużyło wyjaśnienie kluczowych pojęć w tym obszarze. Następnie omówiona została teoria optymalnych obszarów walutowych, która utożsamiana jest z teorią unii monetarnej. Na podstawie dorobku takich badaczy jak: R.A. Mundell, R.I. McKinnon, P.B. Kenen oraz J.A. Frankel i A.K. Rose, wskazane zostały warunki, jakie powinny spełniać państwa w celu zwiększenia prawdopodobieństwa sukcesu inicjatywy integracyjnej. Należą do nich:

- mobilność czynników wytwórczych (im większa, tym mniejsze koszty),
- otwartość gospodarki (im większa, tym mniejsze straty),
- elastyczność płac i cen (im większa, tym mniejsze koszty),
- dywersyfikacja produkcji (im większa, tym mniejsze straty),
- integracja rynków finansowych (im większa, tym mniejsze koszty),
- podobieństwo stóp inflacji (im większe, tym mniejsze straty).
- integracja fiskalna (im większa, tym mniejsze straty).

W końcowej części rozdziału przedstawione zostały kryteria konwergencji oraz korzyści i koszty związane z utworzeniem unii monetarnej.

Rozdział drugi traktuje o przebiegu integracji walutowej na gruncie europejskim. Przedmiotem badań w tym obszarze były przesłanki pogłębienia integracji oraz kolejne etapy na drodze do unii monetarnej. Tok rozważań objął przedstawienie głównego filaru Unii Gospodarczej i Walutowej, czyli Europejskiego Systemu Banków Centralnych oraz zarysowanie sytuacji strefy euro od jej utworzenia do początku kryzysu. Przeprowadzone zostały badania mające zweryfikować, czy kraje członkowskie unii monetarnej stanowiły optymalny obszar walutowy oraz czy występowała zakładana konwergencja między nimi. Na ich podstawie wyciągnięty został wniosek, że europejski obszar walutowy nie stanowił optymalnego obszaru walutowego ani w trakcie utworzenia strefy euro, ani w momencie wybuchu kryzysu w 2007 roku. Podobnie w obu przypadkach nie wszystkie państwa spełniały założone kryteria konwergencji.

W rozdziale trzecim przeprowadzona została analiza źródeł i przejawów kryzysu w strefie euro. Rozważono w tym względzie uwarunkowania globalnego kryzysu finansowego z lat 2007–2009 i jego wpływ na zadłużenie państw strefy euro. W dalszej części przedstawione zostały przyczyny kryzysu charakterystyczne dla strefy euro wynikające przede wszystkim z jej konstrukcji. Uzupełnieniem tych rozważań było wskazanie najważniejszych źródeł kryzysu wynikających ze specyfiki poszczególnych państw i błędów w ich polityce gospodarczej. Na koniec rozdziału wskazane zostały przejawy kryzysu w krajach PIIGS (Portugalia, Irlandia, Włochy, Grecja, Hiszpania).

Rozważania w rozdziale czwartym dotyczą programów i instrumentów pomocowych zastosowanych w zwalczaniu kryzysu w strefie. Omówione zostały tu reakcje w pierwszej fazie zaburzeń w Europie, które były bezpośrednio związane z kryzysem w Stanach Zjednoczonych, a polegały przede wszystkim na narodowych próbach stymulacji europejskich gospodarek oraz ratowaniu banków. Następnie poruszona została tematyka działań podejmowanych wraz z eskalacją kryzysu w strefie euro od roku 2010, gdy dotkliwie stały się problemy z zadłużeniem państw strefy euro. W tym fragmencie przedstawione zostały kolejne inicjatywy europejskie, takie jak Europejski Mechanizm Stabilizacyjny czy Europejski System Nadzoru Finansowego, a także wspólne działania Unii Europejskiej i Międzynarodowego Funduszu Walutowego, czyli pakiety pomocowe dla Grecji i pięciu innych państw potrzebujących zewnętrznego wsparcia. W kolejnym podrozdziale omówione zostały działania Europejskiego Banku Centralnego. Wskazane zostały standardowe narzędzia tej

instytucji, takie jak operacje refinansujące, a także narzędzia niekonwencjonalne, czyli program zakupu obligacji zabezpieczonych (CBPP), program dotyczący rynków papierów wartościowych (SMP) oraz program skupu obligacji państwowych (OMT). Analiza programów i instrumentów zastosowanych w odpowiedzi na kryzys w Europejskiej Unii Monetarnej pozwoliła na sformułowanie wniosku o istotnym wysiłku państw europejskich włożonym w przeciwdziałanie kryzysowi oraz znaczącym postępie w uzupełnieniu niepełnej konstrukcji strefy euro.

W rozdziale piątym dysertacji podjęta została próba oceny skuteczności zastosowanych środków antykryzysowych. W pierwszej kolejności autor skupił się na analizie wdrażania reform gospodarczych w krajach kryzysowych na przykładzie Grecji i Irlandii, co pozwoliło stwierdzić, że dominująca część przewidzianych zmian i usprawnień została zrealizowana.

Następnie, wykorzystując metodę analizy statystycznej autor rozprawy zbadał zależności między realizowanymi działaniami antykryzysowymi a oprocentowaniem obligacji krajów grupy PIIGS. Potwierdziły one skuteczność działań ukierunkowanych na ustabilizowanie sytuacji na rynkach finansowych (instrumenty ECB, pakiety pomocowe¹). Analiza wskaźników makroekonomicznych, takich jak PKB czy stopa bezrobocia, nie potwierdziła skuteczności rozwiązań dotyczących koordynacji polityk ekonomicznych (Europejski Semestr, Pakt Euro Plus) oraz pakietów pomocowych². Można to tłumaczyć relatywnie krótkim okresem od ich wprowadzenia oraz tym, że zmiany w realnej gospodarce następują znacznie wolniej niż na rynkach finansowych (średni i długi termin). Podobnie nie sposób było ocenić skuteczności rozwiązań związanych z uzupełnieniem konstrukcji strefy euro i zapobieganiem podobnym wydarzeniom w przyszłości. Porównanie wyników ekonomicznych EMU z wynikami Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych potwierdziło powyższe wnioski, ponieważ kraje te odczuły dużo szybciej poprawę, co m.in. mogło wynikać z braku restrykcyjnych reform i konsolidacji fiskalnej, które w krótkim terminie ujemnie wpływały na wzrost gospodarczy.

W dalszej kolejności przedstawione zostały perspektywy strefy euro, która na dzień dzisiejszy wychodzi z kryzysu, choć dotychczasowe efekty odbiegają od wstępnie

¹ Pamiętając o tym, że w tym kontekście chodzi o wsparcie finansowe i oddalenie groźby bankructwa danego państwa.

² W rozumieniu reform strukturalnych, których celem jest pobudzenie wzrostu gospodarczego.

firm i rządów oraz dużą liczbę bezrobotnych. Zwrócono także uwagę na wyzwanie w postaci rosnącej w Europie niechęci do reform, która przejawiała się m.in. dobrymi wynikami partii eurosceptycznych w wyborach do Parlamentu Europejskiego³.

Duże znaczenie w ostatnim rozdziale miały dalsze propozycje usprawnienia funkcjonowania tej strefy, wraz z poruszeniem problematyki koncepcji unii bankowej i unii fiskalnej, której wyznacznikiem byłby wspólny budżet pozwalający na wyrównujące transfery pieniężne oraz wskazaniem innych propozycji i rozwiązań, jak np. podatku od transakcji finansowych.

W zakończeniu przedstawiono podsumowanie pracy oraz dokonano próbę całościowej oceny podjętych działań, która według autora wynika z następujących elementów:

- utrzymania jedności EMU i solidarności jej członków,
- wpływu podjętych działań antykryzysowych na przywrócenie wzrostu gospodarczego,
- sytuacji na rynkach finansowych
- uzupełnienia konstrukcji strefy euro.

Na tej podstawie stwierdzono, że programy i instrumenty zastosowane w przeciwdziałaniu kryzysowi w Unii Gospodarczej i Walutowej przyczyniły się do poprawy sytuacji gospodarczej krajów członkowskich oraz do przywrócenia stabilności rynków finansowych. Dotychczasowa skala pozytywnych zmian odbiega jednak od intencji pomysłodawców oraz decydentów. Autor zaznacza przy tym, że wskazanie jednoznacznej oceny było zadaniem trudnym, co wynika m.in. z faktu, że długotrwałość kryzysu nie pozwala na nabranie odpowiedniego dystansu do zaistniałych wydarzeń, a więc i na obiektywną i wyważoną ocenę. Poza tym część wprowadzonych instrumentów antykryzysowych jeszcze w pełni nie zaczęła funkcjonować.

³ C. Barbieri, *Eurosceptic MEPs will have "marginal" influence in EU Parliament*, „EurActiv”, 28 maja 2014, <http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/eurosceptic-meps-will-have-marginal-influence-eu-parliament-302482> (data dostępu: 21.05.2014).